Planbureau-werk in uitvoering

Effecten prioriteitsverlegging Natuurbeleid van de Rijksoverheid

Achtergronddocument bij Natuurbalans 2003

P.J. Rijk
E.J. Bos

Werkdocument 2003/38

Landbouw-Economisch Instituut
Natuurplanbureau, vestiging Wageningen
Wageningen/Den Haag, 2003

Reeks 'Planbureau-werk in uitvoering'

Effecten prioriteitsverlegging Natuurbeleid van de Rijksoverheid

Achtergronddocument bij Natuurbalans 2003

P.J. Rijk
E.J. Bos

Werkdocument 2003/38

Landbouweconomisch Instituut
Natuurplanbureau, vestiging Wageningen
Wageningen/Den Haag, 2003

De reeks 'Planbureau – werk in uitvoering' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor het Natuurplanbureau. De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van het Natuurplanbureau verspreid. Dit werkdocument bevat resultaten van het onderbouwend onderzoek dat aan de publicatie van de Natuurbalans 2003 ten grondslag heeft gelegen en is bedoeld als referentiemateriaal voor collega-onderzoekers die aan planbureauproducten werken. Citeren uit deze reeks is dan ook niet mogelijk.*

* Uitvoerende instellingen: Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ), Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), Rijksinstituut voor integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) en Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR)

Werkdocument 2003/38 is gekwalificeerd als status B. De inhoudelijke kwaliteit is beoordeeld door de projectleider(s) van de Natuurbalans 2003. Dit document is geaccepteerd door Maria Witmer, opdrachtgever namens het Milieu- en Natuurplanbureau.

Betekenis Kwaliteitsstatus
Status A: inhoudelijke kwaliteit is beoordeeld door een adviseur uit een zogenoemde referentenpool. Deze pool bestaat uit onafhankelijke adviseurs die werkzaam zijn binnen het consortium RIKZ, RIVM, RIZA en WUR
Status B: inhoudelijke kwaliteit is beoordeeld door een collega die niet heeft meegewerkt in het desbetreffende projectteam
Status C: inhoudelijke kwaliteitsbeoordeling heeft (nog) niet plaatsgevonden

©2004
Landbouw-Economisch Instituut
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag
Tel.: (070) 335 83 30; fax: (070) 361 56 24; e-mail: informatie.lei@wur.nl

Natuurplanbureau, vestiging Wageningen
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel.: (0317) 47 78 45; fax: (0317) 42 49 88; e-mail: info@npb-wageningen.nl

Project 394 – LEI project nr. 20097 [NPB Werkdocument 2003/38 – juli 2004]

Werkdocumenten in de Reeks 'Planbureau - werk in uitvoering' worden uitgegeven door het Natuurplanbureau, vestiging Wageningen. Informatie: (0317) 47 78 45; e-mail: info@npb-wageningen.nl

Website: **www.natuurplanbureau.nl**

Inhoud

Samenvatting **7**

1 Inleiding **9**

1.1 Aanleiding en doel 9
1.2 Werkwijze 9

2 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit **10**

2.1 Convenanten van Ministerie van LNV met de provincies 10
2.1.1 Convenant IPO-LNV-1991 10
2.1.2 Convenant IPO-LNV 10
2.2 Beleid Regering Balkenende 1 12
2.3 Beleidsvoornemen nieuwe Regering Balkenende 2 12

3 Begrotingen **14**

3.1 Begrotingen voor natuuraankopen Ministerie van LNV 14
3.2 Begrotingen voor natuuraankopen van provincies 14

4 Reacties van de provincies **16**

4.1 Noord-Holland 16
4.2 Zuid-Holland 16
4.3 Overijssel 17
4.4 Gelderland 18
4.5 Noord-Brabant 18
4.6 Fryslân 18
4.7 Samenvattende reacties van enkele provincies 18

5 Reacties van enkele natuurbeschermingsinstanties **19**

5.1 'It Fryske Gea' 19
5.2 Het Noord-Hollands Landschap 19
5.3 Federatie Particulier Grondbezit (FPG) 20
5.4 Natuurmonumenten 21
5.4.1 Algemeen 21
5.4.2 Reactie op de aankoopstop 22

6 Reacties van enkele andere belangrijke actoren **23**

6.1 Nationaal Groenfonds 23
6.1.1 Algemeen: de rol van het Groenfonds 23
6.1.2 Reacties op de aankoopstop 23
6.2 Dienst Landelijk Gebied/Bureau Beheer Landbouwgronden (DLG/BBL) 24
6.2.1 Algemeen: de rol van DLG/BBL 24
6.2.2 Reactie op de aankoopstop 24
6.3 Nationale Postcode Loterij 25
6.3.1 Algemeen: de rol van de Nationale Postcodeloterij 25

6.3.2 Reactie op de aankoopstop 26

7 Conclusies 27

Interviews/gesprekken/contacten/info 29

Samenvatting

De in het najaar van 2002 voorgenomen bezuinigingen door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit van € 72 miljoen op de aankoop van natuurterrein kan van invloed zijn op het aankoopgedrag van andere betrokken partijen, met name van provincies en natuurbeschermingsinstanties. Het is onduidelijk of deze partijen hun inzet eveneens verminderen of dat zij juist hun inzet vermeerderen. Door het Natuurplanbureau is aan het LEI gevraagd om hierin meer inzicht te krijgen.

Gelet op de korte voorbereidingstijd voor het uitbrengen van de Natuurbalans 2003 moest dit onderzoek verkennend van karakter zijn. Niettemin kunnen de resultaten wel indicatief zijn voor het reactiepatroon bij vergelijkbare actoren in het gehele land.

In het kader van het onderzoek zijn perspublicaties en jaarverslagen verzameld, heeft bij vijf provincies nadere informatieverzameling plaatsgevonden en is gesproken met enkele andere betrokken partijen.

Tijdens de uitvoering van het onderzoek werd het kabinet Balkenende 2 geformeerd. In het Regeerakkoord werd in zijn algemeenheid weer meer geld uitgetrokken voor het natuurbeleid. In dit onderzoek is de laatste stand van zaken (intern beleidsvoornemen op het Ministerie van LNV) over dit beleid meegenomen.

Enkele algemene conclusies zijn:
- het vertrouwen in de Rijksoverheid is geschaad;
- de reacties van provincies zijn verschillend; sommige nemen geen andere rol aan dan voorheen, andere financieren voor op eigen risico;
- de Nationale Postcodeloterij heeft extra gelden beschikbaar gesteld voor aankoop;
- uit jaarverslagen is niet voldoende duidelijk geworden hoe geldstromen rond aankoop van natuurgronden lopen.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

De in het najaar van 2002 voorgenomen bezuinigingen door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit van € 72 miljoen op de aankoop van natuurterrein kan van invloed zijn op het aankoopgedrag van andere betrokken partijen, met name van b.v. provincies en natuurbeschermingsinstanties. Of dit betekent dat deze partijen hun inzet eveneens verminderen of dat zij juist hun inzet vermeerderen is niet of onvoldoende bekend. Door het Natuurplanbureau is aan het LEI gevraagd om hierin meer inzicht te krijgen.
Vanwege de beperkte tijd en het beperkte budget voor dit onderzoek is deze studie verkennend van karakter. Niettemin kunnen de resultaten wel indicatief zijn voor het reactiepatroon bij vergelijkbare actoren in het gehele land.

1.2 Werkwijze

Om snel inzicht te krijgen is de volgende onderzoeksaanpak gevolgd:

- verzamelen van krantenknipsels over hoe de geplande bezuinigingen uitwerken bij de verschillende instanties en hoe die hier op reageren;
- op grond van deze knipselinformatie kiezen voor vijf provincies voor nader onderzoek en overleg;
- begrotingen opvragen van deze vijf provincies;
- telefonisch overleg met deze vijf provincies voor verificatie en omgaan met deze bezuinigingen;
- diepte-interview met één provincie;
- begrotingen rondom aankopen van natuurgrond van het Ministerie van LNV verzamelen;
- afspraken Rijk-provincies analyseren en status hiervan bepalen;
- reacties van enkele particuliere natuurbeschermingsinstanties in kaart brengen (telefonisch en middels enkele diepte-interviews).

Gedurende het onderzoek bleek dat er nog enkele andere partijen erg belangrijk waren rondom het aankoopbeleid van natuurgrond en de veranderingen daarin. Om deze reden is er verder (telefonisch) overleg geweest met de Dienst Landelijk Gebied, de Nationale Postcodeloterij en het Nationale Groenfonds.

Er is telefonisch overleg geweest met de provincies Noord-Holland, Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant. Een diepte-interview is afgenomen in Zuid-Holland. Verder zijn diepte-interviews afgenomen met Natuurmonumenten, Het Noord-Hollands Landschap en It Fryske Gea. Telefonisch contact is gepleegd met de Federatie Particulier Grondbezit. Ook is een diepte-interview afgenomen op het Ministerie van LNV.

Tijdens de uitvoering van het onderzoek werd het kabinet Balkenende 2 geformeerd. In het Regeerakkoord werd in zijn algemeenheid weer meer geld uitgetrokken voor het natuurbeleid. In dit onderzoek is de laatste stand van zaken (intern beleidsvoornemen op het Ministerie van LNV) over dit beleid meegenomen.

Hierna zal in afzonderlijke hoofdstukken verslag gedaan worden van de bevindingen uit dit onderzoek.

2 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit

2.1 Convenanten van Ministerie van LNV met de provincies

Om de aankopen van natuurgronden binnen het natuurbeleid van de Rijksoverheid tot stand te laten komen heeft o.a. het Ministerie van LNV met de gezamenlijke provincies een tweetal convenanten gesloten. Ook in hoofdstuk 2 is hier al melding van gemaakt.

2.1.1 Convenant IPO-LNV-1991

Het eerste is dat van 9 april 1991. Hierin wordt een verdeelsleutel afgesproken voor aankoop van reservaatgronden en landbouwgronden met natuurwaarde voor natuurreservaten in het kader van de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur.

Deze 1-ste tranche aankopen betreffen voornamelijk gronden die liggen in goedgekeurde gebiedsplannen, opgesteld in het kader van de Relatienota. Het is veelal al natuurgrond of is landbouwgrond met een natuurwaarde. De 1-ste tranche reservaatgronden bestaat landelijk gezien uit 60.000 ha. De provincie financiert voor 50% de aankopen mee in hun provincie van Natuurmonumenten en die van het Provinciaal Landschap (en incidenteel andere particuliere natuurbeschermingsinstanties). De andere helft financiert het Ministerie van LNV. Gronden die Staatsbosbeheer verwerft of die aan Staatsbosbeheer toebedeeld worden financiert de provincie niet mee. De landelijke verdeelsleutel bij nieuwe verwervingen is: 50% Staatsbosbeheer, 25% Natuurmonumenten en 25% de gezamenlijke provinciale Landschappen. Van provincie tot provincie verschilt deze verdeelsleutel. In de praktijk wordt bij toedelingen zoveel mogelijk rekening gehouden met aaneengesloten terreinen. In hoofdstuk 3 zijn de bedragen genoemd die hier in om gaan in enkele provincies.

2.1.2 Convenant IPO-LNV

Het tweede convenant is in 1997 tot stand gekomen Dit nieuwe convenant werkt vanaf 1 januari 1996. Hierin zijn de eerdere afspraken uit het convenant uit 1991 meegenomen en zijn afspraken gemaakt over de uitvoering van het Natuurbeleidsplan en de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur.

Naast de eerdere afspraken uit 1991 over de financiering van aankopen t.b.v. nieuwe natuurreservaten zijn er afspraken gemaakt over de financiering van de 2-de tranche grondaankopen (relatienota 2 en natuurontwikkeling). M.a.w. over de gevolgen van een beleid dat vanaf begin negentiger jaren is ingezet. De 2-de tranche reservaatgronden omvat 40.000 ha. Het areaal natuurontwikkeling omvat 50.000 ha. Deze financiering is op een andere basis gestoeld. De gronden liggen niet zo specifiek in begrensde gebieden maar wat meer verspreid. Het zijn vooral gelden die worden gegeven voor natuur*ontwikkeling* (voormalige echte landbouwgrond wordt tot natuurgrond omgevormd). Voor de financiering hiervoor is voor de gezamenlijke provincies door de Rijksoverheid (Ministerie van LNV) bij het Nationale Groenfonds éénmalig (in 1996/'97) een bedrag van omgerekend € 170 miljoen (375 miljoen gulden) gestald. Per jaar wordt hier voor ongeveer € 11 miljoen (25 miljoen gulden) als

doeluitkering ter beschikking gesteld aan de gezamenlijke provincies[1]. De provincies lenen gezamenlijk bij het Groenfonds en hebben hiervoor trekkingsrechten (leencapaciteiten). Als in een provincie grond voor natuurdoelen wordt aangekocht dan komt vervolgens de financiering hiervan van het Nationale Groenfonds. De provincie betaalt vervolgens rente en aflossing hierover aan het Nationale Groenfonds. Feitelijk wordt deze tweede tranche grondaankopen dus voor 100% door de Rijksoverheid gefinancierd. Dit is ook de mening van de gezamenlijke provincies. Het geld wordt dus als het ware rondgepompt. In hoofdstuk 3 zijn ook enkele bedragen genoemd die hierin omgaan in enkele provincies.

In figuur 2.1 is deze geldstroom schematisch weergegeven.

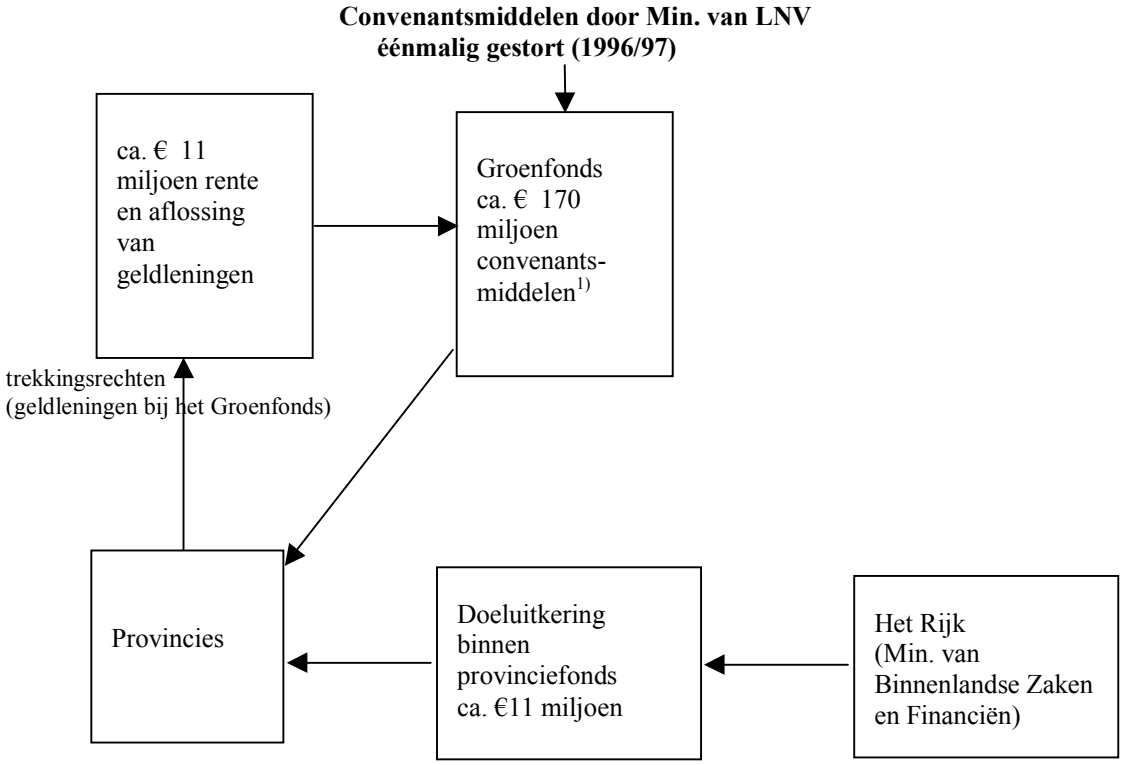

1) naast deze convenantmiddelen kan het Groenfonds ook andere leningen aantrekken en heeft het ook een bankiers- en kassiersfunctie voor het Min. van LNV.

Fig. 2.1 Geldstromen tweede tranche grondaankopen

Bij deze manier van financieren van grondaankopen worden als het ware door de Rijksoverheid wel hypotheken op de toekomst gelegd. Je leent nu geld voor grondaankopen en betaalt die in de toekomst terug.

---

1 Deze doeluitkering betreft een structurele jaarlijkse bijdrage binnen het provinciefonds. Het provinciefonds is voor een provincie een belangrijke bron van inkomen, nl.voor ongeveer 30%. Dit naast opcenten uit de motorrijtuigenbelasting (bijna 30%) en doeluitkeringen van het Rijk (ruim 40%; de Ministeries van VROM, V en W en VWS zijn de belangrijkste financiers van deze doeluitkeringen; het aandeel van LNV binnen de doeluitkeringen van het Rijk aan de gezamenlijke provincies is nog geen 2%). Van het Provinciefonds zijn de Ministeries van Binnenlandse Zaken en Financiën de budgethouders.

2.2 Beleid Regering Balkenende 1

De aankoopstop die in het najaar van 2002 afgekondigd is (biedingenstop in september en opschorting koopplicht voor vastgestelde reservaatgronden op 2 december 2002) had niet alleen te maken met de kleinere begroting voor 2003, maar ook met het feit dat er ook in 2002 al erg veel grond aangeboden werd en boven de markt hing voor aankoop. Geld voor de komende jaren voor aankoop is nu al naar voren geschoven. Naast deze financiële redenen speelden ook ideologische motieven een rol: eerst kijken wat je met particulier beheer kan doen. Als het echt niet anders kan dan pas aankopen.

De aangekondigde aankoopstop in het najaar van 2002 had dus niet alleen een financiële reden maar ook een ideologische reden. Binnen het Ministerie van LNV had dit beleid vooralsnog geen specifieke personele gevolgen. Bij DLG was dit anders: DLG had minder mensen nodig voor grondverwerving. Hier trad een taakverschuiving op.

2.3 Beleidsvoornemen nieuwe Regering Balkenende 2

Tussen de start van dit onderzoek en de afronding is inmiddels de nieuwe Regering Balkenende 2 met CDA, VVD en D'66 tot stand gekomen.

In de hoofdlijnen van het Regeerakkoord is t.a.v. ontwikkelingen rondom platteland, landbouw en natuuraspecten in het landelijk gebied het volgende opgenomen:

> 'Het kabinetsbeleid moet gericht zijn op een leefbaar platteland en op een vitale en duurzame agrarische sector. Een forse verlichting van de administratieve lasten is in deze sector dringend noodzakelijk. [...]*De voorgenomen intensivering van particulier en agrarisch natuurbeheer, die naast de aankoop van natuurterreinen wordt nagestreefd, draagt eveneens bij aan een vitaal en leefbaar platteland.* De ambities en wensen ten aanzien van de reconstructieplannen moeten in evenwicht worden gebracht met de financiële middelen; de consequenties zullen niet afgewenteld worden op de agrarische bedrijven. De Wet ammoniak veehouderij wordt zodanig vormgegeven, dat deze gericht is op de zeer kwetsbare natuur. Het streven blijft om 10% van de landbouwproductie in 2010 bestemd te hebben voor biologische landbouw. *Realisatie van de doelstellingen van de Ecologische Hoofdstructuur in 2018 acht het kabinet van vitaal belang*.'

De uitwerkingen van het Regeerakkoord en de verschillende politieke en maatschappelijke krachten hebben ertoe geleid dat de eerder begrote bezuiniging voor 2003 en latere jaren op de begroting voor natuur en landschap teruggedraaid zijn en zelfs nu meer bedragen dan oorspronkelijk. In totaal is er voor de jaren 2004 t/m 2007 700 miljoen euro extra uitgetrokken.

De verdeling van deze €700 miljoen ziet er als volgt uit:

2004:	€ 100 miljoen
2005:	€ 150 '
2006:	€ 200 '
2007:	€ 250 '
Vanaf 2008:	€ 250 ' per jaar

Bovenvermelde bedragen zijn extra bedragen (t.o.v. de begroting 2003) die staan op de begroting voor natuur en landschap. Dit zijn bedragen die bestemd voor de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur + voor reconstructiedoeleinden. Deze gelden zullen worden verdeeld over de beleidscategorieën verwerving, inrichting en beheer. Op dit moment is het

Ministerie van LNV bezig met het maken van een bestedingsplan hiervoor. Dit bestedingsplan komt begin augustus in het Kabinet. Het ziet er op dit moment niet naar uit dat de inhoud van dit bestedingsplan meegenomen kan worden in de binnenkort te verschijnen nieuwe Natuurbalans.

De koopplicht voor reservaatgronden voor vastgestelde gebiedsplannen wordt vanaf nu weer ingevoerd. De koopplicht geldt niet voor ruilgronden die DLG verwerft.

3 Begrotingen

In dit hoofdstuk wordt inzicht gegeven in de begroting van het Ministerie van LNV voor de verwerving van droge en natte natuurgrond in het kader van de totstandkoming van de Ecologische Hoofdstructuur (tabel 3.1) en in de begrotingen voor natuuraankopen in vijf provincies (Noord-Holland, Zuid-Holland, Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant; tabel 3.2).

3.1 Begrotingen voor natuuraankopen Ministerie van LNV

In tabel 3.1 zijn zowel de begrote bedragen voor natuuraankopen uit de Rijksbegroting van 2002 als van die van 2003 weergegeven. Bij vergelijking van deze twee begrotingen zijn er zowel in 2001 als in 2002 hogere begrote bedragen in de begroting van 2003 opgenomen dan in die van 2002. Blijkbaar zijn er budgetoverschrijdingen in deze jaren geweest. In de begroting voor 2003 zijn de bedragen voor natuuraankopen voor 2003 en volgende jaren fors lager in vergelijking met de begroting van 2002.

Tabel 3.1 Begrote uitgaven voor verwerving droge en natte EHS van het Ministerie van LNV x € 1.000.000; cursief: realisatie

	2000	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
Begroting 2002	*194*	*200*	184	184	197	203	203	
Begroting 2003		*224*	*205*	104	107	108	111	106

Bron: Rijksbegrotingen Ministerie van LNV 2002 en 2003

3.2 Begrotingen voor natuuraankopen van provincies

In tabel 3.2 zijn de begrote uitgaven voor aankopen van natuurgronden in vijf provincies weergegeven. Dit betreft begrote provinciale uitgaven voor aankopen van grond voor de zogenaamde 1-ste tranche aankopen (dus voornamelijk gronden die liggen in goedgekeurde gebiedsplannen, opgesteld in het kader van de Relatienota. Het is veelal al natuurgrond of is landbouwgrond met een natuurwaarde.

Uit tabel 3.2. kan de conclusie getrokken worden dat in de provinciale begrotingen er op de bezuinigingen van het Ministerie van LNV amper is gereageerd. Dit is ook niet onlogisch omdat de begrotingen voor het komende jaar meestal al in het najaar van het voorgaande jaar opgesteld worden. De gevolgen van een dergelijke beslissing kunnen op korte termijn nog niet tot zodanige politieke provinciale beslissingen leiden dat de begrotingen voor 2003 aangepast konden worden. Wel is soms op andere wijze gereageerd op de aankoopstop van het Ministerie van LNV.

Tabel 3.2 Begrote uitgaven voor verwerving van natuurgronden in vijf provincies (x € 1.000.000). Exclusief tweede tranche natuuraankopen.

		2001	2002	2003
Noord-Holland	1)	2,7	2,7	2,7
Zuid-Holland	2)	3,0	3,0	3,7
Overijssel	3)	1,7	2,1	3,5
Gelderland	4)	0,6	0,6	0,6
Noord-Brabant	5)	5,8	5,8	5,8

1) Bron: Arne Distel, provincie Noord-Holland
2) Bron: David van Meegen, provincie Zuid-Holland; het budget voor 2003 is verhoogd. Deze verhoging heeft niets te maken met het lagere budget van het Ministerie van LNV. Het is een op zich zelf staande beslissing geweest van de provincie Zuid-Holland. Men wil de EHS eerder gerealiseerd zien: 2013 i.p.v. 2018 en vond daarom een budgetverhoging noodzakelijk.
3) Bron: Begrotingen Recreatie en Natuur, provincie Overijssel; de bedragen zijn de totale netto bedragen betaald door de provincie (de stortingen voor en onttrekkingen uit de reserves zijn gesaldeerd en verrekend).
4) Bron: Berend Wemmenhoven, provincie Gelderland
5) Bron: Annemiek Meerman, Provincie Noord-Brabant; dit betreft € 1,3 miljoen voor bos en natuurgebieden en € 4,5 miljoen voor aankoop van landbouwgronden met natuurwaarden in reservaatsgebieden.

De financiering van de 2-de tranche grondaankopen is op een andere basis gestoeld. De gronden liggen niet zo specifiek in begrensde gebieden maar wat meer verspreid. Het zijn vooral gelden die worden gegeven voor natuur*ontwikkeling* (voormalige echte landbouwgrond wordt tot natuurgrond omgevormd). Er zijn door de onderzochte provincies de volgende bedragen genoemd die er per jaar omgaan in deze 2-de tranchegelden: Zuid-Holland:€ 2 à 3 miljoen, Overijssel: € 3,2 miljoen (inclusief reservegelden) en Gelderland: € 3,6 miljoen.

(De financieringswijze van deze 2-tranche grondaankopen is een voortvloeisel uit meer recenter gesloten nieuwe convenant LNV-IPO-1997; Dit nieuwe convenant werkt vanaf 1 januari 1996. Hierin zijn de eerdere afspraken uit het convenant uit 1991 meegenomen en zijn afspraken gemaakt over de uitvoering van het Natuurbeleidsplan en de realisering van Ecologische Hoofdstructuur)

4 Reacties van de provincies

In dit hoofdstuk worden beknopt enkele reacties uit de provincie weergegeven.

4.1 Noord-Holland

In het College-programma voor de periode 2003-2007 van Noord-Holland staat het volgende over het thema natuur en landschap: vastgehouden wordt aan de totstandkoming van de provinciale ecologische hoofdstructuur in 2018 en zo mogelijk eerder. De begrenzing wordt binnen een jaar voltooid. De doelen worden versneld bereikt door aankoop en particulier natuurbeheer. Daarom stelt de provincie, naast het reeds gereserveerde bedrag van € 12,5 miljoen euro uit de UNA-gelden, eveneens uit de UNA-gelden, een bedrag van € 12,5 extra beschikbaar als voorfinanciering voor het versneld aankopen van onontbeerlijke stukken grond voor de ecologische hoofdstructuur, onder de voorwaarde van contragarantie van het Rijk.

'Per jaar wordt er door de provincie zo'n € 2,7 miljoen betaald aan natuuraankopen. Het is wel niet een echt vast bedrag maar het zit altijd rond dit bedrag. Dit is ook afhankelijk van wat er zich voordoet. We doen geen grotere storting onder invloed van de aankoopstop van het Ministerie van LNV.

We zouden in 2002 en in 2003 ook jaarlijks € 12,5 miljoen voor willen financieren (via z.g. revolving funds). Dus voor een totaal in deze twee jaren van € 25 miljoen. Hiermee kunnen gronden worden aangekocht. Dit zou kunnen gebeuren onder voorwaarden van terugbetaalgaranties van het Ministerie van LNV. Deze garantie hebben we evenwel niet. We hebben recent voor € 2,8 miljoen grond voor een recreatiegebied aangekocht. Hier hebben we wel een garantie opgekregen van het Ministerie van LNV dat dit geld er komt. Wij in Noord-Holand nemen geen extra financieringsrisico's.'

4.2 Zuid-Holland

'Wij willen de realisatie van EHS binnen de provincie Zuid-Holland 5 jaar eerder voltooid hebben dan was afgesproken. Die wens is nu nog steeds actueel. Om deze reden is ook de begroting voor 2003 voor grondaankopen met € 0,7 miljoen verhoogd t.o.v. die van 2002. De situatie is op dit moment zo dat voor agrariërs waarbij onderhandelingen reeds in een gevorderd stadium zitten, het Rijk en Provincie (in feite Bureau Beheer Landbouwgronden) juridisch verplicht zijn om toezeggingen ten aanzien van aankopen van gronden na te komen. Indien het Rijk door bezuinigingen onvoldoende in staat zou zijn om dit te financieren, dan is de provincie bereid om tot een kleine € 15 miljoen voor te financieren. Wat de provincie betreft mag de terugbetaling door het Rijk daarbij eventueel wel trager verlopen dan voorheen gebruikelijk was. Een dergelijke strategie is al eerder door de provincie Noord-Brabant voorgesteld.

In Zuid-Holland zou meer dan de helft van het restdeel van de EHS worden gerealiseerd via particulier natuur beheer en de rest via aankoop. Landelijk is deze verhouding 1:1. Wij verwachten echter niet dat particulier natuur beheer veel goedkoper zou zijn dan het opkopen van gebieden. Bij particulier natuur beheer gaat het immers om een functieverandering terwijl bij agrarisch natuur beheer landbouw de primaire functie blijft. Daar komt bij dat het twijfelachtig is of er wel zo veel animo is voor particulier natuur beheer. Tenslotte zien wij voor agrarisch natuur beheer slechts een aanvullende rol omdat middels agrarisch natuur beheer slechts een beperkt aantal natuurdoelen gerealiseerd kan worden'.

'Particulier en agrarisch natuurbeheer zou als aanvulling voor de EHS kunnen dienen, en dus niet als substituut. Immers, particulier en agrarisch natuurbeheer kunnen niet die natuurwaarden genereren die middels EHS gegenereerd kunnen worden. Gezien het beperkte animo voor particulier en agrarisch natuurbeheer tot nu toe in Zuid-Holland hebben wij de DLG gevraagd om mee te helpen bij het geven van voorlichting en informatie aan agrariërs en andere particulieren.

PPS zou hooguit ook een dergelijke aanvullende rol kunnen spelen. Echter, gezien het beperkte aantal PPS projecten wat met succes is uitgevoerd verwachten wij daar ook weer niet zo heel veel van. Wat overigens wel interessant is, zijn landgoederen aan de randen van de EHS. Daar verwachten wij wel wat van.

De reden dat Zuid-Holland vast blijft houden aan het versneld willen afronden van de EHS is dat vanuit de 'rode hoek' de druk op de ruimteclaim groot is. De ervaring leert dat de uitbreiding van de rode functies van de ruimte snel gaat, vandaar dat Zuid-Holland haast maakt met het veiligstellen van de EHS.

Verder is LNV niet bijster enthousiast over de voorfinancieringsplannen van de Provincie. Gezien het feit dat LNV vroeg of laat de rekening krijgt gepresenteerd ervaren zij dit als een hypotheek op hun begroting.'

4.3 Overijssel

In de Perspectiefnota 2004 van de Provincie Overijssel wordt het volgende opgemerkt:

> '…….Wij staan met het Rijk voor de opgave om de provinciale ecologische hoofdstructuur (PEHS) met de daaraan gekoppelde natuurdoelen tijdig (2018) te realiseren. Gemiddeld zal hiervoor tot 2018 jaarlijks gemiddeld 600 ha. nieuwe natuur moeten worden gerealiseerd. Om deze doelstelling te kunnen halen zal de nieuwe natuur naast aankoop veel meer dan voorheen via particulier en agrarisch beheer gerealiseerd moeten worden. ….. Wij zullen ons er van vergewissen dat de kwaliteit van de beoogde natuur via het particulier en agrarisch beheer ook daadwerkelijk wordt gerealiseerd. Wij willen samen met het Rijk en de beheerders van de ecologische infrastructuur (ook agrariërs en particulieren) duurzame financieringsvormen ontwikkelen. De oprichting van de koepel van agrarische natuurverenigingen 'Natuurlijk Platteland Oost' sluit hierop aan'.

(Perspectievennota Paragraaf 3.6.2).

'Wij waren al warm aan het draaien voor de verschuiving van EHS naar particulier beheer. Zo richten wij ons op groene diensten, rood voor groen, multifunctioneel landgebruik en het vinden integrale gebiedsgerichte oplossingen (bijvoorbeeld.: landinrichting mede ten dienste van realisering EHS). Met het oog op de door ons gewenste integrale beleidsvoering zien wij uit naar een fonds voor plattelandsvernieuwing (zonder allerlei tussenschotten). Het voorfinancieren doen wij sinds kort bij een beperkt aantal landinrichtingsprojecten. Wat wij mogelijk op iets grotere schaal kunnen doen is het financieren van de rentelasten van bepaalde voorfinancieringen (dit zit nog in de nadenkfase). Er is net een nieuw college aangetreden en het ziet er naar uit dat zij vast willen houden aan de realisatie van de EHS volgens het initieel afgesproken tempo. De realisatie van de EHS binnen Overijssel ligt overigens op schema. Verder willen wij zoveel mogelijk concrete activiteiten ondernemen die bijdragen aan de (zo mogelijk voor de partners/burger herkenbare)oplossing van een maatschappelijk ervaren problemen. En ons minder bezig houden met 'plannen voor plannen voor plannen''.

4.4 Gelderland

'In de tweede-tranche aankopen werden er in Gelderland per jaar de afgelopen jaren voor zo'n € 2,5-4,5 miljoen aan aankopen verricht. Voor 2003 stond voor bijna € 7 miljoen aan aankopen aan te komen. Er stonden in Gelderland meer aankopen aan te komen dan we sowieso konden bijbenen. Om toch voldoende aan te kunnen kopen gaan we eigen middelen inzetten en kijken achteraf hoe dit zit met de doorlevering (dit voor een periode van 4 jaar).'

4.5 Noord-Brabant

'Door de aangekondigde aankoopstop verlies je draagvlak. Er waren veel gewillige agrariërs die hun grond wilden verkopen. We willen toch graag de EHS blijven realiseren. We willen alle knelpunten oplossen waar die zich voordoen. Om deze reden heeft de provincie € 55 miljoen aan voorfinanciering ter beschikking gesteld. Dit wordt via het Nationale Groenfonds geregeld. Dit met de bedoeling dat het Rijk dit bedrag terugbetaalt. De provincie betaalt hierover wel de rente en aflossing. We hopen dat hierdoor de realisering van de EHS geen vertraging zal oplopen.

4.6 Fryslân

Volgens informatie van 'It Fryske Gea', de Friese natuurbeschermingsinstantie, wil de Provincie Fryslân het deel bij grondaankopen dat het Rijk eerst betaalde, voorfinancieren (zie ook 5.1).

4.7 Samenvattende reacties van enkele provincies

Op grond van de voorgaande paragrafen is het overzicht van tabel 4.1 gemaakt. Hier dient voorzichtig mee omgegaan te worden. Het betreffen vooralsnog voorlopige bevindingen die eigenlijk harder gecheckt zouden moeten worden.

Tabel 4.1 Samenvattende reacties van enkele provincies

Provincie	Voorgenomen actie	Voorwaarden	Status	Effect
Noord-Holland	voorfinanciering € 25 miljoen	Rijk garant	geen reactie	geen
Zuid-Holland	voorfinanciering €5 miljoen	Rijk garant	geen reactie	geen
Overijssel	misschien voorfinancieren		nadenkfase	geen
Gelderland	eigen middelen inzetten		onduidelijk	?
Noord-Brabant	voorfinanciering €55miljoen	Provincie garant		+?
Fryslân	voorfinanciering	Provincie garant		+?

5 Reacties van enkele natuurbeschermingsinstanties

5.1 'It Fryske Gea'

'De helft van het bedrag voor nieuwe grondaankopen komt van de provincie Fryslân en de andere helft van het Rijk (via BBL-DLG). DLG doet de taxatie voor de definitieve aankoopprijs. De fysieke levering vindt notarieel plaats middels een zogenaamde driepuntsacte (verkoper, BBL en de kopende partij 'It Fryske Gea'. Bij het passeren van de acte brengt 't Fryske Gea' geld in van het voorschot van de Provincie Fryslân en wordt er geld ingebracht van BBL-DLG. Op het moment van de actepassering gaat dit geld van It Fryske Gea naar de verkoper).

In 2002 heeft 'It Fryske Gea' 128 ha gronden aangekocht. In 2003 wilden we veel meer grond aankopen en waren daar intensief mee bezig. Door de aankoopstop stonden ineens alle onderhandelingen stil. Dit soms na processen en onderhandelingen van vele jaren. Dit heeft heel wat kwaad bloed gezet. Het vertrouwen in een betrouwbare overheid en indirect ook in ons is ernstig beschaamd. Het schaadt je onderhandelingspositie voor jaren. We zijn geen nieuwe onderhandelingen aangegaan. We hebben al genoeg zorgen om dit rond te zetten. De aankoopstop heeft absoluut vertragend gewerkt in onze aankoopactiviteiten om de EHS te realiseren'.

'Toen de aankoopstop kwam was er in een aantal gevallen een bod gedaan en waren de onderhandelingen in een ver stadium. Hierbij zijn harde gevallen (de handtekeningen stonden al op het koopcontract). Bij anderen was meer sprake van een grijs gebied: er waren mondelinge toezeggingen of men was in overleg over bepaalde biedingen.

De harde gevallen worden binnenkort toch afgehandeld. Dit gaat over 18 ha. In het grijze gebied gaat het in totaal om enkele honderden hectares (in 7 gebieden). Over sommige aankopen was men al vele jaren in onderhandeling. In een brief aan Minister Veerman in januari j.l. zijn de gevolgen van de aankoopstop voor 'It Fryske Gea' onder de aandacht gebracht. Van het Ministerie is geen antwoord ontvangen. De provincie heeft veel beter gereageerd: zij hebben voor sommige aankopen budget vrij gemaakt om naast hun 50% aandeel de overige 50%, dat normaal het Ministerie van LNV financierde, voor te financieren. Provinciale Staten willen echter wel dat er alles aan wordt gedaan om bij het Ministerie van LNV gedaan te krijgen dat dit deel weer terug komt bij de provincie. De betrokken Gedeputeerde heeft aan Provinciale Staten moeten beloven dat hij er alles aan zal doen om dit geld terug te krijgen.

'It Fryske Gea' ziet geen kans om extra fondsen voor grondaankopen te benutten. Kijkend naar het budget voor 2004 en de eventuele aankopen die in dat jaar eraan zouden komen maken we nu een pas op de plaats: je kunt op dit moment niet verder gaan met aankopen die je mogelijk pas in 2005 en 2006 kunt betalen. De aankoopstop werpt zijn schaduwen ver vooruit. De realisering van de EHS loopt een vertraging op.'

5.2 Het Noord-Hollands Landschap

'Het geld voor de aankopen van het Noord-Hollands Landschap komt normaal gesproken voor de helft rechtstreeks van de provincie en voor de andere helft van het Rijk (via DLG-Bureau Beheer Landbouwgronden). Ter oriëntatie: in 2001 werd 53 ha grond in eigendom verworven (Bron: Jaarverslag 2001 van het Noord-Hollands Landschap). Toen de transactiestop kwam

mocht er helemaal niks meer. Zelfs als alle geld al binnen was en geregeld was: alles werd bevroren. Soms waren er al verplichtingen aangegaan en stonden alle handtekeningen al eronder. En toch werd de grond niet geleverd.

Dat de provincie een bedrag op papier wil voorfinancieren van tweemaal € 12,5 miljoen dat het Rijk normaal gesproken zou betalen zegt niks: het wordt alleen verstrekt onder garantstelling van het Rijk. Zolang dit niet gebeurt blijft toch alles op slot zitten'.

Het Noord-Hollands Landschap heeft op dit moment met 8 aankoopprojecten te maken waar onzekerheden rondom het tijdstip van overdracht en de financiering een rol spelen. Dit gaat totaal om 84 hectare met een geschat aankoopbedrag van € 2,8 miljoen (waarvan de helft door de Rijksoverheid gefinancierd zou worden). Voor vijf projecten hiervan kan het tijdstip van aankoop en levering nog enigszins naar achteren worden opgeschoven. Op de korte termijn zullen er evenwel drie aankoopmogelijkheden kunnen vervallen indien er geen uitzicht komt op volledige financiering. Dit gaat om 34 hectare.

In een recente brief (27 mei 2003) aan Gedeputeerde Staten van Noord-Holland heeft het Noord-Hollands Landschap bij de provincie aangedrongen om middelen vrij te maken om alsnog deze aankopen mogelijk te maken.

Met betrekking tot enkele nieuwe aankoopmogelijkheden overweegt het Noord-Hollands Landschap om zelf uit eigen middelen de helft van de verwervingskosten van 7,5 ha extensief nat grasland voor eigen rekening te gaan nemen (de andere helft neemt de provincie voor haar rekening). Voor het Noord-Hollands Landschap gaat dit om een bedrag van ongeveer € 40.000. Dit geld zijn we als organisatie dan ook echt kwijt. We krijgen het niet meer terug van Provincie of Rijk. Dit omdat we voor alle transacties van tevoren toestemming moeten krijgen van het Rijk en dat hebben we nu dus niet: je moet de subsidieaanvraag indienen bij het Rijk vóórdat je eigenaar bent. Als organisatie kun je een dergelijk bedrag één keer uitgeven, maar meer ook niet. Onze financieringsmiddelen en -mogelijkheden zijn dan ook echt op'. [2]

'We zien verder ook geen andere mogelijkheden (bedrijfssponsoring of iets dergelijks): we hebben al ongeveer 40 algemene bedrijfssponsors ('gouden vrienden', 'zilveren vrienden' en 'gewone vrienden'); zij doneren jaarlijks € 54.000 euro aan het Noord Hollands Landschap'.

'Het ergste is van deze aankoopstop is nog dat je als onderhandelende partij niet meer als een betrouwbare partner wordt gezien. Potentiële verkopers waar je soms al vele jaren een goede relatie mee had, had je soms net zo ver dat ze hun grond aan ons wilden verkopen. Nu haken ze soms af en gaan soms een andere koper zoeken.'

5.3 Federatie Particulier Grondbezit (FPG)

De Federatie Particulier Grondbezit is een samenwerkingsverband van particuliere eigenaren die landbouw-, bos- en natuurgrond in bezit (en ook meestal in gebruik) hebben.

'Wij zijn natuurlijk niet blij met bezuinigingsplannen ten aanzien van het Rijksnatuurbeleid. Echter, wat betreft de EHS zijn wij nooit een groot voorstander geweest van het onderdeel

[2] Noot van de onderzoekers/auteurs: het eigen vermogen van het Noord-Hollands Landschap bedroeg per 31 december 2001 € 740.000,-. De lasten/uitvoeringskosten over 2001 bedroegen € 2,8 miljoen; de jaarlijkse lasten bedragen dus circa 3,8 maal het eigen vermogen, hetgeen als fors kan worden aangemerkt.

robuuste verbindingszones. Het feit dat het kabinet nu meer de nadruk wil leggen op particulier en agrarisch natuurbeheer beschouwen wij als positief. Onze leden investeren zelf al in grond en zetten ook gebieden om. Daarbij speelt naast het aankopen van gronden vooral ook het ruilen van gronden een grote rol. Door ruil van gronden kunnen gebieden met elkaar verbonden worden. De overheid speelt hierbij, via BBL en DLG, uitsluitend een faciliterende rol. Een alternatief voor het opkopen van gronden door de overheid in begrensde gebieden zou zijn dat de overheid een faciliterende rol op zich neemt bij het ruilen van gronden. Dit is relatief goedkoop omdat er immers geen grond aankocht hoeft te worden door de overheid.

De FPG ziet verder graag dat de overheid haar middelen meer gaat inzetten voor inrichting en beheer van gebieden. Daarmee wordt de kwaliteit van bestaande natuur vergroot. Langjarige beheersovereenkomsten zijn daarbij het sleutelwoord.

De FGP benadrukt verder dat oplossingen gezocht moeten worden in het versterken van samenwerking tussen terreinbeheerders, waardoor een stapeling van functies plaatsvindt. Met name op het raakvlak van natuur en landbouw is dergelijke integratie mogelijk en noodzakelijk. Daarbij is creativiteit en coalitievorming van groot belang. Indien de dreiging van bezuinigingen een stimulerend effect heeft op samenwerking tussen actorgroepen verbonden met natuur, dan is dat voor de FPG een positief effect'.

5.4 Natuurmonumenten

5.4.1 Algemeen

De gronden die Natuurmonumenten voor realisering van de EHS aankoopt worden normaal gesproken voor de helft gefinancierd door het Ministerie van LNV en voor de andere helft door de verschillende provincies. De ambitie sinds 1994 is om, ter realisatie van de EHS, jaarlijks 2.650 ha aan het bezit toe te voegen. Sinds 1994 kon die doelstelling slechts twee keer worden gerealiseerd. Gemiddeld bedroeg de uitbreiding van het grondbezit van Natuurmonumenten over de jaren tussen 1994 en 2002 2.266 ha. In 2002 kon Natuurmonumenten 1.263 ha grond aan haar bezit toevoegen. In 2002 bedroegen de totale verwervingskosten voor de aankoop van bezittingen (gronden en gebouwen) voor Natuurmonumenten € 40,5 miljoen. Aan subsidies van het Rijk, de gezamenlijke provincies en overige kwam hiervoor € 38,7 miljoen terug bij Natuurmonumenten.

In totaal beheert Natuurmonumenten 87.722 ha waarvan 71.104 ha daadwerkelijk eigendom is.

De lasten/uitvoeringskosten van Natuurmonumenten bedroegen in 2002 € 58 miljoen (excl. grondaankopen). Het eigen vermogen bedroeg per 31-12-2002: € 249 miljoen. Een aantal jaren geleden was dit eigen vermogen nog € 350 miljoen. Dit lagere eigen vermogen is te wijten aan het negatieve beursklimaat van de afgelopen jaren, waardoor de aandelenportefeuille flink in waarde is gedaald. [3]

[3] Opmerkingen van de auteurs: De jaarlijkse exploitatiekosten van Natuurmonumenten waren een aantal jaren geleden ongeveer een zesde van het eigen vermogen. Als gevolg van de tegenvallende beleggingsresultaten is dit thans opgelopen tot iets minder dan een kwart (23%). Bij het Noord-Hollands Landschap zijn de exploitatielasten 3,8 maal het eigen vermogen. Toch koopt het Noord-Hollands Landschap uit eigen middelen 7,5 ha grond aan. Natuurmonumenten koopt niets extra's aan uit zichzelf. Deze twee reacties zijn dus totaal verschillend en laten zich niet verklaren vanuit de vermogensposities van de instellingen.

Natuurmonumenten ontvangt sinds 1991 elk jaar een substantiële bijdrage uit de opbrengsten van de Nationale Postcodeloterij. In 2002 ontving Natuurmonumenten, als één van de drie oprichters van de Nationale Postcode Loterij, net als voorgaande jaren 13,6 miljoen euro. Ook voor de komende jaren weet Natuurmonumenten zich gesteund door deze belangrijke bijdrage.

Natuurmonumenten heeft in het voorjaar van 2003 een incidentele extra bijdrage van € 8,5 miljoen van de Nationale Postcodeloterij ontvangen. Dit bedrag is bestemd voor de aankoop van een groot landgoed in Limburg. Dat de Nationale Postcodeloterij dit bedrag doneerde aan Natuurmonumenten heeft direct te maken met de aangekondigde bezuiniging van het Ministerie van LNV op grondaankopen voor natuurdoeleinden (zie ook in dit rapport de tekst over de Nationale Postcodeloterij).

5.4.2 Reactie op de aankoopstop

De reactie van Natuurmonumenten op de aankoopstop zijn als volgt: geschokt, verbijsterd, desastreus, schending van afspraken, de realisering van de EHS liep al achter en nu dit, bang dat de ambitie van het Rijk verder weg zal zakken, etc. Men ziet geen kans op uit eigen middelen of van elders meer gelden te generaliseren voor extra aankopen.

Agrarisch natuurbeheer ziet Natuurmonumenten alleen zitten als aanvulling op de hoogwaardige natuur van de EHS. De hoogwaardige natuur van de EHS zal in de ogen van Natuurmonumenten niet door agrariërs kunnen worden gerealiseerd.

6 Reacties van enkele andere belangrijke actoren

In dit hoofdstuk komen de reacties van enkele andere belangrijke actoren aan de orde. Dit zijn achtereenvolgens de belangrijkste intermediair voor de financiering (het Nationaal Groenfonds), de Dienst Landelijk Gebied (doorgaans de uitvoerder van grondaankopen en leverancier van de fysieke grond aan de particuliere natuurbeschermingsinstanties) en de Nationale Postcode Loterij (een belangrijke medefinancier van de natuurbeschermings-instanties; deze deed ook een incidentele gift aan Natuurmonumenten als reactie op de aankoopstop).

6.1 Nationaal Groenfonds

6.1.1 Algemeen: de rol van het Groenfonds

Het Nationaal Groenfonds heeft een rol als financier en kassier voor natuurprojecten van de overheid en van particulieren. Een belangrijke taak van het Groenfonds betreft de financiering van grondaankopen voor de EHS (eerste spoor). Al het Rijksgeld voor aankopen t.b.v. de EHS (Ministerie van LNV) loopt via het Groenfonds. In het reguliere kasverkeer ging in 2001 volgens het Jaarverslag 2001 bijvoorbeeld ca. € 543 miljoen voor grondaankopen om, een vergelijkbaar bedrag als in 2000[4]. Daarnaast is in dat jaar nog € 53 miljoen uitbetaald i.v.m. een extra storting i.h.k.v. het Kabinetsbesluit 'Natuuroffensief'. In totaal ging in 2001 voor € 596 miljoen voor grondaankopen om. In 2000 was dit ruim € 600 miljoen (Bron: Jaarverslag 2001) en in 2002 ongeveer € 650 miljoen.

Naast het beheren van kasgelden trekt het Groenfonds ook extra middelen aan op de kapitalmarkt, zowel voor Rijk als Provincies. Op de balans van het Nationaal Groenfonds (per 31-12-2001) bedroegen de financiële vaste activa (uitgezette leningen) € 344 miljoen en de vlottende activa (vooral liquide middelen) €170 miljoen.

6.1.2 Reacties op de aankoopstop

Het Nationaal Groenfonds heeft gereageerd op de bezuinigingen in het Regeerakkoord van 2002 o.a. met een brief van 3 februari 2003 aan demissionair Premier Balkenende en aan de fractievoorzitter van het CDA, die ondertekend is door de voorzitter van de Stichting Nationaal Groenfonds Mr. Pieter van Vollenhoven. In deze brief wordt aandacht gevraagd voor het financiële kader van het Natuurbeleid. In het bijzonder wordt geattendeerd op de nijpende financiering van de EHS. Zo wordt in de begroting voor 2003 en eerstkomende jaren voor aankoop en inrichting van de EHS € 31 miljoen uitgetrokken. Nodig zou zijn € 298 miljoen. Voorgesteld wordt om dit tekort van jaarlijks € 167 miljoen te lenen via langlopende leningen bij het Groenfonds. Een bedrag van ruim € 11 miljoen in 2003 oplopend tot € 46 miljoen in 2006 zou voldoende zijn om de aanleg van de EHS gewoon door te laten gaan.[5]

---

4 Zie ook hoofdstuk 6.2.

5 Opmerkingen van de auteurs: Het is voor ons niet duidelijk hoe groot precies de buffer aan financieringsmogelijkheden is om geld dat DLG of anderen nodig hebben voor te financieren. Volgens informatie van het Groenfonds zelf en het Ministerie van LNV is de bufferende werking van het Groenfonds te beperkt om grote uitgaven zoals die nu gefinancierd hadden moeten worden te financieren. Het Groenfonds kan volgens het Ministerie van LNV hooguit wat over de jaargrenzen heen financieren.

Voor de achterliggende financieel-economische analyses bij deze brief wordt verwezen naar het door het Nationaal Groenfonds uitgebrachte rapport *Investeren in Natuur 2003-2006.*

6.2 Dienst Landelijk Gebied/Bureau Beheer Landbouwgronden (DLG/BBL)

6.2.1 Algemeen: de rol van DLG/BBL

In bijna alle gevallen vindt de grondaankoop voor natuurgronden fysiek plaats (taxatie en levering) via het Bureau Beheer Landbouwgronden van de Dienst Landelijk Gebied (DLG). Ook de aankopen van gronden voor andere doeleinden (recreatie, wegen in landinrichtingsprojecten, reconstructie, bedrijfsverplaatsingen verloopt via DLG. In 2001 verwierf DLG 8.000 ha grond (in 2000 was dit 8.500 ha).

De helft van deze aankopen (4.000 ha) betrof aankopen voor natuur- en landschapsdoeleinden. Een derde van deze grond was grond die binnen landinrichtingsprojecten verworven werd.

In 2001 werd aan grondverwerving voor ruilgrond en grond voor natuur en landschap t.b.v. Staatsbosbeheer en bufferzones door BBL voor € 205 miljoen uitgegeven. (Bron:Jaarverslag DLG, 2001, blz 22).

Van de gronden die BBL verwerft voor natuur- en landschapsdoeleinden gaat uiteindelijk ongeveer de helft naar Staatsbosbeheer, een kwart naar Natuurmonumenten en een kwart naar de gezamenlijke Provinciale Landschappen. Naar Staatsbosbeheer gaan ook de gronden die voor recreatieve doeleinden verworven worden

Volgens DLG is alle geld dat voor grondverwerving nodig is afkomstig van het Nationaal Groenfonds. Het Nationaal Groenfonds krijgt zijn geld o.a. van de verschillende beleidsdirecties van het Ministerie van LNV.

BBL heeft ook grond als buffer/voorraad in de vele verschillende landinrichtingsprojecten (bestemming ongeveer tweederde natuur en landschap, één derde agrariërs). Bij doorlevering aan de natuurbeschermingsinstanties wordt de historische kostprijs gehanteerd. Bij doorlevering aan agrariërs wordt de actuele grondprijs gehanteerd (Bron: mondelinge informatie Dhr. de Schutter, Hoofd Grondverwerving, BBL).

6.2.2 Reactie op de aankoopstop

'Vanaf eind 2001 werden alle aankopen stopgezet. Er mochten geen nieuwe transacties meer bijkomen en alle onderhandelingtrajecten zijn afgebroken. Er zat nog wel wat geld in kas maar dit moest ingezet worden om bestaande afspraken en verplichtingen af te kunnen wikkelen. Het was ook niet precies bekend hoeveel transacties er nog officieel afgewikkeld moesten worden (handtekeningen op het koopcontract zonder ontbindende voorwaarden). Het tijdstip van stopzetting van de aankopen zal waarschijnlijk bepaald zijn door de Directeur DLG met de Directeur Natuur van het Ministerie van LNV.

In de Randstad is nog wel enige ruimte om grond te verwerven. Dit komt omdat dit geld afkomstig is van de Directie Groene Ruimte van het Ministerie van LNV.

Grondprijseffecten
Het Bureau Beheer Landbouwgronden is landelijk gezien de grootste aankoper van landbouwgronden. De grondprijzen zijn in Nederland relatief hoog. Het aandeel dat BBL koopt van de totale vrij verhandelbare landbouwgrond (pachtvrij en exclusief familietransacties) is vrij groot. Zo was het vrije grondverkeer tussen land- en tuinbouwers onderling in 2001 9.800 ha. BBL verwierf in totaal in 2001 8.000 ha grond (van deze 8.000 ha was 4.000 ha natuurgrond of landbouwgrond met een hoge natuurwaarde). Verschillende partijen zijn van mening dat door deze grote meebiedende partij de grondprijzen ook relatief hoog blijven. Na de afgekondigde aankoopstop bij BBL zijn de grondprijzen gedaald. Bij verschillende partijen (ook in dit onderzoek) is men van mening dat dit komt door de aankoopstop. l.h.a. wordt dit prijsverlagende aspect als positief gezien (je kunt met hetzelfde geld meer grond aankopen)[6][7].

6.3 Nationale Postcode Loterij

6.3.1 Algemeen: de rol van de Nationale Postcodeloterij

De Nationale Postcode Loterij steunt goede doelen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, natuur/milieu en mensenrechten. Natuurmonumenten, Vluchtelingen Werk en de Novib hebben de Nationale Postcode Loterij in 1990 opgericht. Van

---

6 Noot van de auteurs: Grondprijsdalingen kunnen ook veroorzaakt worden door teruglopende inkomsten in de agrarische sector. Ook vertoont de grondprijsontwikkeling een nauwe correlatie met de huizenmarkt.

7 Opmerkingen van de auteurs:
Evenals bij het Groenfonds is het ons niet duidelijk hoe groot de mogelijkheden van DLG/BBL zijn om de grondaankopen voor te financieren. Probleem bij DLG/BBL is dat gedurende de loop van een jaar dit voor henzelf ook niet duidelijk is. Blijkbaar schiet hun administratief systeem op dit punt tekort. Het tijdstip van aankondiging van de aankoopstop lijkt daarom willekeurig gekozen te zijn.

Bij vergelijking van de Jaarverslagen over 2001 van DLG met die van het Nationaal Groenfonds valt ons het volgende op:

- De kasstroom voor uitgaven voor grondverwerving van het Nationaal Groenfonds richting DLG bedroeg in 2001 € 596 miljoen.
- De kosten bij DLG voor grondverwerving voor ruilgrond en grond voor natuur en landschap t.b.v. Staatsbosbeheer bedroegen in datzelfde jaar € 205 miljoen (Bron: Jaarverslag DLG 2001, blz 22). Volgens hetzelfde jaarverslag (blz 17) bedroegen de totale uitgaven voor grondverwerving door DLG op kasstroombasis in 2001 € 452 miljoen. De totale ontvangsten voor grondverwerving bedroegen in dat jaar op kasstroombasis €254 miljoen.

Bij vergelijking van deze twee jaarverslagen (DLG-2001 en het Nationaal Groenfonds-2001) valt het ons op dat de geldstroom die vanaf het Nationaal Groenfonds richting DLG gaat niet terug te vinden is in het Jaarverslag van DLG. Er zit een groot verschil tussen de uitstroom van geld bij het Nationaal Groenfonds en de ontvangst van gelden bij DLG. Deze bedragen zouden ongeveer hetzelfde moeten zijn. Het geconstateerde verschil is bijna € 400 miljoen. Het is ons niet duidelijk waar dit verschil vandaan komt. Nader onderzoek lijkt gewenst. (Het financiële jaarverslag van 2001 van DLG komt binnenkort uit. Dit zal hierover waarschijnlijk meer duidelijkheid geven)

Navraag bij het Ministerie van LNV over dit verschil leverde de volgende reactie op: het meest waarschijnlijk is dat er een fout gemaakt is in het jaarverslag van het Nationaal Groenfonds. Er staat daar dat dit uitgaven zijn voor grondverwerving. Naar alle waarschijnlijkheid moet dit zijn : de uitgaven voor grondaankopen + inrichtingskosten + reconstructie + RBON-regeling (loopt af, maar in 2001 ging hier nog veel geld in om). De apparaatskosten van DLG zitten er waarschijnlijk niet in: waarschijnlijk is de Directie FEZ van het Ministerie van LNV hier de budgethouder van).

de ingelegde loterijgelden wordt 40% als prijzengeld uitgekeerd en 60% moet bestemd worden voor een goed doel. Deze 60% is ook een voorwaarde om een loterij te mogen houden.

Sinds 1996 is het aantal goede doelen naast de toen bestaande 7 goede doelen flink uitgebreid. Er wordt nu aan 44 beneficianten gelden uitgekeerd.

In 2001 werd voor € 177 miljoen aan goede doelen geschonken. Natuur en milieuorganisaties krijgen een aanzienlijk deel van deze gelden (37% in 2001). Zo werd er in 2001 € 13,6 miljoen aan Natuurmonumenten en € 11,3 miljoen aan de gezamenlijke Provinciale Landschappen gedoneerd. Het Wereld Natuur Fonds ontving € 17,4 miljoen. Landschapsbeheer Nederland, de Provinciale Milieufederaties, het Goois Natuurreservaat, Greenpeace ontvingen elk € 2,3 miljoen. Ook werd er nog voor € 14,7 miljoen aan 10 andere kleinere natuur- en milieuorganisaties gedoneerd. De bijdragen zijn doorgaans structureel van aard (minimaal voor 5 jaar).

6.3.2 Reactie op de aankoopstop

'De directie van de Nationale Postcode Loterij is van mening dat de leefbaarheid van Nederland gebaat is met een sterke Ecologische Hoofdstructuur en draagt de realisering hiervan dan ook een groot hart toe. Men vindt het een project vergelijkbaar met dat van de Deltawerken. Men vond het daarom bijzonder jammer dat in het najaar van 2002 hiervoor een aankoopstop kwam. Het realisering van de EHS komt hiermee onder druk te staan. Men vindt dat vooral de Rijksoverheid hier haar verantwoordelijkheid moet nemen. Het vertrouwen in de Rijksoverheid is met deze aankoopstop beschaamd.

Het feit deed zich nu voor dat door de omzetgroei van de Nationale Postcode Loterij in 2002 er begin 2003 (voor 1 april) een bedrag van € 8,5 miljoen uitgekeerd moest worden aan een goed doel. Dit is een verplichting van het Ministerie van Financiën, ander verliest men z'n vergunning. Mede door de aankoopstop van het Ministerie van LNV vonden wij dat we een signaal af moesten geven. We wilden een daad stellen. We besloten om dit bedrag voor de aankoop van één natuurgebied/landgoed ter beschikking te stellen. In overleg met de gezamenlijke Landschappen, het Goois Natuurreservaat en Natuurmonumenten is besloten om dit geld te bestemmen voor de aankoop van een landgoed in Zuid Limburg door Natuurmonumenten. Dit ligt wel binnen de EHS, maar valt niet onder de verplicht aankoop van de overheid. Hierdoor rijden we ook niet in de wielen van de overheid. De finale beslissing over de besteding van de gelden ligt bij de Raad van Toezicht. Zij waren het eens met de directievoorstellen. Wij beschouwen dit als een éénmalige actie. Of we voor de toekomst nog eens iets dergelijks doen weten we op dit moment niet. Maar uitsluiten doen we het ook niet'.

7 Conclusies

Uit de voorgaande hoofdstukken zijn onder meer de volgende conclusies te trekken:

- Het vertrouwen in de Rijksoverheid t.a.v. de aankoop van natuurterreinen is geschaad; dit geldt zowel bij de aankopende instanties als bij de agrarische sector, waar soms al onderhandelingen over aankopen liepen.

- De provincies hebben t.a.v. hun rol als mede-totstandbrenger van de EHS doorgaans geen andere rol aangenomen dan die als voorheen. Zij wilden wel hun gebruikelijke aandeel van 50% betalen, maar stonden niet garant voor de andere 50%. Uitzonderingen hierop zijn Noord-Brabant en Fryslân.

- De belangrijkste natuurbeschermingsinstantie Natuurmonumenten heeft niet gereageerd op de aankoopstop om zelf uit eigen middelen meer gronden aan te kopen. Het Noord-Hollands Landschap heeft dit wel gedaan. Dit ondanks een veel slechtere (18 keer) ongunstiger verhouding exploitatielasten/eigen vermogen dan Natuurmonumenten.

- De Nationale Postcode Loterij heeft wel extra gelden (€ 8,5 miljoen) ter beschikking gesteld voor de aankoop van een landgoed in Limburg. Dit doordat er een aankoopstop was en men een signaal wilde afgeven aan de maatschappij en de Rijksoverheid. Deze aankoop werd verricht via Natuurmonumenten. De aankoop betrof EHS gronden waarvoor geen aankoopplicht was. (N.B. Ook zonder aankoop had deze grond natuurgrond gebleven; dit door de beschermende werking van het aanwezige bestemmingsplan).

- De Federatie Particulier Grondbezit (FPG), waarvan de leden veel natuurgrond in bezit hebben, is positief over het feit dat het Kabinet nu meer de nadruk wil gaan leggen op particulier en agrarisch natuurbeheer.

- De bufferende functie van het Groenfonds t.a.v. aankopen van grond heeft niet gewerkt. Dit was wel één van de doelstellingen toen het Fonds werd opgericht.

- Er is onvoldoende inzicht in de financiële en fysieke stromen van en rond aankopen van natuurgronden. Er is ook geen monitoring systeem om transacties of potentiële transacties te volgen. Tijdstippen van invoeren bijvoorbeeld van een dergelijke aankoopstop lijken daarom vrij willekeurig tot stand te komen. Ook wat er per jaar gebeurt is onduidelijk. De jaarverslagen van de diverse instanties zijn op dit punt niet consistent.

Interviews/gesprekken/contacten/info

Brand, Henk van de, Ministerie van LNV, Directie Natuurbeheer (grondaankopen)

Distel, Arne, Provincie Noord-Holland

Doeves Dhr., Ministerie van Binnenlandse Zaken (info provinciefonds)

Grunsven, Leo van, Nationale Postcode Loterij

Hijdra, Robbert, Natuurmonumenten

Laseur Dhr., Provincie Overijssel

Kapteijn, Kees, InterProvinciaal Overleg (IPO)

Kolshoven, Aart, Ministerie van LNV, Directie Groene Ruimte (budgethouder DLG)

Meegen, David van, Provincie Zuid-Holland

Meerman, Annemiek, Provincie Noord-Brabant

Meijers, Martin, Ministerie van LNV, Directie Groene Ruimte

Middelkamp, Simon, Provincie Noord-Brabant

Schutter, Ad de, Hoofd Grondverwerving, BBL-c-DLG Utrecht

Vliet, Gertine van de, Nationaal Groenfonds

Wemmenhoven, Berend, Provincie Gelderland

Witte, Henk, Noord-Hollands Landschap

Wit ,Piet de, 'it Fryske Gea'

Woudenberg, Ronny van, Federatie Particulier Grondbezit

Zandbrink, Herman van, Provincie Gelderland

Zorge Dhr., Provincie Zuid-Holland

Zwetsloot, Hans, Ministerie van LNV, Directie Groene Ruimte

Natuurplanbureau-onderzoek

Verschenen werkdocumenten
in de reeks 'Planbureau - werk in uitvoering (per 22 juli 2004)

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van het Natuurplanbureau, vestiging Wageningen – gebouw Alterra-oost, kamer 1.422; tel: (0317) 47 78 45;
e-mail: info@npb-wageningen.nl)

Werkdocumenten vanaf nummer 2001/01 zijn ook te downloaden via de NPB-website www.natuurplanbureau.nl

1998

98/01 *Querner, E.P., Th.G.C. v.d. Heijden & J.W.J. v.d. Gaast*. Beschikbaarheid grond- en oppervlaktewater voor natuur. Nadere uitwerking en toepassing in Oost-Gelderland.

98/02 *Reijnen, R.* (samenstelling) Graadmeters biodiversiteit terrestrisch. Graadmeters bijzondere natuurkwaliteit terrestrisch t.b.v. de Natuurplanbureaufunctie en graadmeter ruimtelijke kwaliteit natuur voor Monitoring Kwaliteit Groene Ruimte (MKGR).

98/03 *Higler, L.W.G.* Graadmeters biodiversiteit aquatisch.

98/04 *Dijkstra, H.* Graadmeters voor landschapskwaliteit. Raamwerk en bouwstenen voor een kwaliteitsindex 2000+.

98/05 *Sprangers, J.T.C.M.* (red.) Graadmeters voor algemene natuurkwaliteit: een eerste verkenning.

98/06 *Nabuurs, G.J. & M.N. van Wijk*. Graadmeters voor de fysieke produkten van bos.

98/07 *Buijs, A.E., J.F. Coeterier, P. Filius & M.B. Schöne*. Graadmeters sociaal draagvlak en beleving

98/08 *Neven, M.G.G. & E.E.M. Verbij*. Laten we wel zijn! Studie naar conceptualisering van natuurgerelateerd welzijn.

98/09 *Kuindersma, W. (red.), P Kersten & M. Pleijte*. Bestuurlijke graadmeters. Een inventarisatie van bestuurlijke graadmeters voor de Natuurverkenning 2001.

98/10 *Mulder, M., M. Klaassen & J. Vreke*. Economische graadmeters voor Natuur. Ontwikkeling raamwerk en aanzet tot invulling verdelingsgraadmeters.

98/11 *Smaalen, J.W.M., C. Schuiling, G.J. Carlier, J.D. Bulens & A.K. Bregt*. Handboek Generalisatie. Generaliseren ten behoeve van graadmeteronderzoek in het kader van Natuurplanbureaufunctie.

98/12 *Dammers, E. & H. Farjon*. Naar een nieuwe benadering voor de scenario's van de Natuurverkenningen 2001.

98/13 vervallen

98/14 *Hinssen, P.J.W.* Activiteiten in 1999 in toeleverende onderzoeksprogramma's. Inventarisatie van projecten en de betekenis van de resultaten daaruit voor producten van het Natuurplanbureau.

98/15 *Hinssen, P.J.W.* (samenstelling). Voorstudies Natuurbalans 99. Een inventarisatie van de haalbaarheid van een aantal onderwerpen.

1999

99/01 *Kuindersma, W.* (red). Realisatie EHS. Intern achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999 voor de onderdelen Begrenzing en realisatie EHS, Strategische Groenprojecten, Landinrichting, Compensatiebeginsel en Bufferbeleid.

99/02 *Prins, A.H., T. van der Sluis en R.M.A. Wegman*. Begrenzing van beekdalen in de Ecologische hoofdstructuur.; De relatie met biodiversiteit van planten.

99/03 *Dijkstra, H*. Landschap in de natuurbalans 1999.

99/04 *Ligthart, S*. Bescherming van natuurgebieden, nationale en internationale instrumenten.; Intern achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999.

99/05 *Higler, B & S. Semmekrot*. Verkennende studie graadmeter natuurwaarde laagveenwateren

99/06 *Neven, I. K. Volker & B. van de Ploeg*. Tussenrapportage van een exploratief onderzoek naar de indicering van het concept maatschappelijk draagvlak voor de natuur.

99/07 *Wijk, H. van & H. van Blitterswijk*. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999.

99/08 *Kuindersma, W*. Beleidsevaluatie voor de Natuurbalans; Een handleiding voor medewerkers aan de Natuurbalans.

99/09 *Hinssen, P. J. Luijt & L. de Savornin Lohman*. Het meten van effectiviteit door het Natuurplanbureau; Enkele overwegingen.

99/10 *Koolstra, B.J.H., G.W.W. Wameling & V. Joosten*. Modelkoppeling en –aanpassing SMART/SUMO – LARCH; Modelkoppeling en aanpassing ten behoeve van integratie in de natuurplanner in het kader van het project Graadmeters Natuurwaarde Terrestrisch.

99/11 *Koolstra, B.J.H., R.J.F. Bugter, J.P. Chardon, C.J. Grashof, J.D. van Kuijk, R.M.G. Kwak, A.A. Mabelis, R. Pouwels & P.A.Slim.* Graadmeter natuurwaarde terrestrisch; Verslaglegging van de uitgevoerde werkzaamheden.

99/12 *Wijk, M.N. van, J.G.de Molenaar & J.J. de Jong*. Beheer als strategie; Een eerste aanzet tot ontwikkelen van een graadmeter beheer (tussenrapportage).

99/13 *Kuindersma, W. & M.Pleijte*. Naar nieuwe vormen van beleidsevaluatie voor het Natuurplanbureau?; Een overzicht van evaluatiemethoden en de toepasbaarheid daarvan.

99/14 *Kuindersma, W, M. Pleijte & M.L.A. Prüst*. Leemtes in de beleidsevaluatie natuurbalansen ingevuld?; Een verkenning van de mogelijkheden om enkele leemtes in het evaluatiedeel van de Natuurbalans op te vullen.

99/15 *Hinssen, P.J.W. & H. Dijkstra*. Onderbouwende programma's; de resultaten van 1999 en de plannen voor 2000. Inventarisatie van projecten en de betekenis van de resultaten daaruit voor producten van het Natuurplanbureau

99/16 *Mulder, M. Wijnen & E.Bos*. Uitgaven, kosten en baten van natuur; Inventarisatie van de rijksuitgave aan natuur, bos en landschap en toepassing van maatschappelijke kosten-batenanalyses bij natuurbeleidsverkenning.

99/17 *Kalkhoven, J.T.R., H.A.M. Meeuwsen & S.A.M. van Rooij.* Omzetting typologie Basiskaart Natuur 2020 naar typologie Begroeiingstypenkaart

99/18 *Schmidt, A.M., M. van Heusden & C.J. de Zeeuw*. Tussenresultaten project Informatielogistiek Natuurplanbureau

99/19 *Buijs, A.E., M.H. Jacobs, P.J.F.M. Verweij & S. de Vries*. Graadmeters beleving; theoretische uitwerking en validatie van het begrip 'afwisseling'

99/20 *Farjon, H. J.D. Bulens, M. van Eupen, K.Schotten & C. de Zeeuw*. Plangenerator voor natuur-scenario's; ontwerp en verkenning van de technische mogelijkheden van de Ruimtescannner

99/21 *Berg, A.E. van den*. Graadmeters beleving: Horizonvervuiling (*vervallen)*

2000

00/01 *Sluis, Th. Van der*. Natuur over de grens; functionele relaties tussen natuur in Nederland en natuurgebieden in grensregio's

00/02 *Goossen, C.M., F. Langers* & S. de Vries. Recreatie en geluidbelasting in 1995 en 2030; onderzoek voor Milieuverkenning 5

00/03 *Kelholt, H.J & B. Koole.* N-footprint 1980 – 1997, doorkijk 2030

00/04 *Broekmeyer, M.E.A., R.P.B. Foppen, L.W.G. Higler, F.J.J. Niewold, A.T.C. Bosveld, R.P.H. Snep, R.J.F. Bugter & C.C. Vos*. Semi-kwantitatieve beoordeling van effecten van milieu op natuur

00/05 *Broekmeyer, M.E.A. (samenstelling).* Stroom- en rekenschema's 1e fase VijNo thema natuur. Bijlagerapport voor de bouwsteen natuur en de indicatoren natuurkwaliteit, landschapskwaliteit en confrontatie recreatievraag en –aanbod

00/06 *Vegte, J.W. van de & E. Turnhout.* De maat van de natuur; een onderzoek naar waarderingsgrondslagen in graadmeters voor natuur

00/07 *Kuindersma, W., M.A. Hoogstra & E.E.M. Verbij.* Realisatie Ecologische Hoofdstructuur 2000. Achtergronddocument bij hoofdstuk 4 van de Natuurbalans 2000

00/08 *Kuindersma, W. & E.E.M. Verbij.* Realisatie van groen in de Randstad. Achtergronddocument bij hoofdstuk 9 van de Natuurbalans 2000

00/09 *Van Wijk, M.N, M.A. Hoogstra & E.E.M. Verbij.* Signalen over natuur en landschap. Achtergronddocument bij hoofdstuk 2 van de Natuurbalans 2000

00/10 *Van Wijk, M.N. & H. van Blitterswijk.* Evaluatie van het bosbeleid. Achtergronddocument bij hoofdstuk 5 van de Natuurbalans 2000

00/11 *Veeneklaas, F.R. & B.van der Ploeg.* Trendbreuken in de landbouw. Achtergrondrapport project VIJNO-toets van het Milieu- en Natuurplanbureau voor de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening

00/12 *Schaminée, J.H.J. & N.A.C. Smits.* Kwantitatieve veranderingen in de vegetatie van drie biotopen (laagveenwateren, heide en schraalgraslanden) voor zeldzaamheid en voedselrijkdom over de periodes 1930-1950 (referentie), 1980-1990 en 1990-2000. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2000

00/13 *Willemen, J.P.M. & A.M. Schmidt.* Datacatalogus. Eerste inventarisatie van geo-data beschikbaar voor het Natuurplanbureau

00/14 *Klijn, J.A.* Landbouw, natuur en landschap in Nederland; een voorverkenning voor de Natuurverkenning 2

00/15 *Klijn, J.A.* Landschap in Natuurplanbureau-producten: een mental map en onderzoeksaanbevelingen

00/16 *Elbersen, B., R. Jongman, S. Mücher, B. Pedroli & P.Smeets.* Internationale ruimtelijke strategie

00/17 *Berends, H, E den Belder, N. Dankers & M.J. Schelhaas.* Een multidisciplinaire benadering van de gebruikswaarde van natuur; verkenning van een methode om ontwikkelingsopties voor (stukken) natuur te beoordelen

2001

01/01 *Jansen, S. m.m.v. R. P.H. Snep, Y.R. Hoogeveen & C. M. Goossen.* Natuur in en om de stad

01/02 *Baveco, H., J.C.A.M. Bervaes & J.Vreke.* Advies over de ontwikkeling van modellen voor het Natuurplanbureau

01/03 *Zouwen, M. van der & J. van Tatenhove.* Implementatie van Europees natuurbeleid in Nederland

01/04 *Sanders, M.E. & A.H. Prins.* Provinciaal natuurbeleid: kwaliteitsdoelen voor de Ecologische Hoofdstructuur

01/05 *Reijnen, M.J.S.M.. & R. van Oostenbrugge.* Wetenschappelijke review van SMART-MOVE. Onderdeel van het kern-instrumentarium van het Natuurplanbureau

01/06 *Bruchem, C. van.* Stuwende schaarste. Over de drijvende kracht achter de ontwikkeling van de agrarische sector

01/07 *Berkhout, P., G. Migchels & A.K. van der Werf.* Te hooi en te gras. Verkenning naar ontwikkelingen in de grondgebonden veehouderij en gevolgen hiervan voor natuur en landschap

01/08 *Backus, G.B.C.* Parels in de Peel. Intensieve veehouderij en natuur in Nederland Plattelandstad

01/09 *Salz, P.* Requiem voor de visserij in Vis Mineur

01/10 *Smit, A.B.* Ruimte voor akkers en tuinen, bomen en bollen. Verkenning naar ontwikkelingen in de akkerbouw en opengrondstuinbouw en effecten hiervan op natuur en landschap

01/11 *Bouwma, I.M., J.A. Klijn & G.B.M. Pedroli.* Voorstudies Natuurverkenningen 2002 – onderdeel internationaal. Deel A: Europees beleid, wetgeving en financiële middelen, nu en in de toekomst; Deel B: Verkenning internationale waarden Nederlandse natuur en landschap

01/12 *Oerlemans, N., J.A. Guldemond & E van Well.* Agrarische natuurverenigingen in opkomst. Een eerste verkenning naar natuurbeheeractiviteiten van agrarische natuurverenigingen

01/13 *Koster, A., A. Oosterbaan & J.H. Spijker.* Ontwikkeling van natuur in de Nederlandse steden

01/14 *Bos, E.J. & J.M. Vleugel (eindred).* Uitgaven aan natuur door Rijk, provincies, lagere overheden, particulieren en de EU

01/15 *Oostenbrugge, R., F.J.P. van den Bosch & K.M. Sollart .* Natuurbalans 2001: enquête resultaten provincies

01/16 *Bouwma, I.M.* Programma Internationaal Natuurbeheer 1996 – 2000. Doelen & besteding

01/17 *Jonkhof, J.F. & M.P. Wijermans.* De Deltametropool: een grenzeloos parklandschap!

01/18 *Jonkhof, J.F. & W. Timmermans m.m.v. J. Borsboom-van Beurden & L. Crommentuijn.* Groen wonen tussen stad en land

01/19 *Keuren, A, H. Houweling & J.G. Nienhuis.* EHS 2000. Technische achtergronden bij de bestanden van de Ecologische Hoofdstructuur

01/20 *Veldkamp, B., A. Keuren, J.G. Nienhuis & H. Houweling.* EHS 2001. Technische achtergronden bij de bestanden van de Ecologische Hoofdstructuur

01/21 *Koole, B., J. Luijt & M.J. Voskuilen.* Grondmarkt en grondgebruik. Een scenariostudie voor Natuurverkenning 2

2002

02/01 *Berg, A.E. van den, M.H.I. Bloemmen, T.A. de Boer & J. Roos-Klein Lankhorst.* De beleving van watertypen. Literatuuroverzicht en validatie van de indicator 'water' uit het BelevingsGIS

02/02 *Geertsema, W.* Het belang van groenblauwe dooradering voor natuur en landschap. Achtergronddocument Natuurbalans 2002

02/03 *Sanders, M.E.* Beleidsevaluatie Agrarisch Natuurbeheer. Voortgang, knelpunten en effectiviteit

02/04 *Opdam, P..F.M.* Natuurbeleid, biodiversiteit en EHS: doen we het wel goed?

02/05 *Veer, M. & M. van Middelkoop.* Mensen en de natuur; recreatief gebruik van natuur en landschap

02/06 *Kuindersma, W., H.M.P. Capelle, R.C. van Apeldoorn & W.W. Buunk.* Bescherming natuurgebieden en soorten in Nederland vanaf 2002

02/07 *Sival, F.P., A. van Hinsberg, P.C. Jansen, D.J. van de Hoek & M. Esbroek.* Overlevingsplan Bos en Natuur. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2001

02/08 *Roos-Klein Lankhorst, J., A.E. Buijs, A.E. van den Berg, M.H.I. Bloemmen, S. de Vries, C. Schuiling & A.J. Griffioen*. BelevingsGIS versie februari 2002. Hoofdtekst (met bijlagen op CD-rom)

02/09 *Oostenbrugge, R. van, E.A. van der Grift, B.S.J. Nijhof, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen (red).* Levensvatbaarheid populaties. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2002

02/10 *Koomen, A.J.M. & T. Weijschede*. Evaluatie landschapsbeleid voor de Natuurbalans 2002. De *betekenis* van SGR2 voor de bescherming van landschappen en de stand van zaken in de WCL-gebieden, Belvedere/Unesco-gebieden en bij de Proeftuinen

02/11 *Balduk, C.A., H. Leneman & E. Gerritsen.* Natuurbeleid en verbreding. Achtergrond en opgaven

02/12 *Bloemmen, M.H.I., A.E. Buijs & S. de Vries.* De beleving van reliëf; Literatuuroverzicht en validatie van de indicator 'reliëf' uit het belevingsGIS

02/13 *Beintema, A.J.* De rol van Nederlands beleid in de internationale bescherming van trekkende watervogels

02/14 *Reijnen, M.J.S.M., J.T.R. Kalkhoven & J. Dirksen.* Graadmeter doelrealisatie EHS. Verkenning van praktisch toepasbare opties.

02/15 *Willemen, J.P.M. & A.M. Schmidt.* Kernbestanden Natuurplanbureau. Overzicht van ruimtelijke gegevensbestanden geïnventariseerd voor het Natuurplanbureau

02/16 *Koomen, A.J.M.* Verkenning van de samenhang tussen aardkunde en historische geografie. Een verkenning op basis van de landelijke digitale bestanden AKIS en HISTLAND

2003

03/01 *Winsum-Westra, M. van, m.m.v. A.E van den Berg, A.E. Buijs & en J.Vreke* Meetproblematiek natuurhouding. Problemen bij en suggesties voor het meten van de natuurhouding van actoren

03/02 *Balduk, C.* Bestuurlijke trends. Beleidsdocumentanalyse naar veranderingen in percepties over sturing bij het Ministerie van LNV

03/03 *Klostermann, J.E.M.* Bestuurlijke evaluatie van beleid voor zoet-zout overgangen. Achtergronddocument Natuurbalans 2003

03/04 *Leneman, H.* Natuurkosten; Verslag van werkzaamheden maart tot juli 2003

03/05 *Schmidt, A.M., L. Kooistra, J.G. Nienhuis en O. Knol.* Duurzame Informatievoorziening Natuurplanbureau; Stand van zaken januari 2003

03/06 *Spijker, J.J., M.J. Strookman, E.A. de Vries & H.C.J. Vrolijk.* Stedelijk groen onder de loep. Verkenning naar de mogelijkheden van de Databank Gemeentelijk Groenbeheer als informatiebron voor het Milieu- en Natuurplanbureau

03/07 *Balduk, C.* 'De Betrouwbare Overheid'; Maatschappelijk vertrouwen in de overheid

03/08 *Luttik, J., B. van der Ploeg, J. van den Berg, M.J.S.M. Reijnen & M.E. Sanders.* Landbouw Natuurlijk; over het meten van natuurkwaliteit in agrarisch gebied

03/09 *Beek, A.J.C.M. van, J.T. Kalkhoven, G. Mighels, A.J. Visser & C. Wierda.* Koppelingen tussen landbouw & natuur; een scenariostudie naar de interacties tussen landbouw en natuur bij ontwikkelingen op basis van Business as Usual in 2030

03/10 *Kirsten, U., M.J.S.M. Reijnen, J. Vreke & R.J.H.G. Henkens* Mobiliteit en effecten op natuur

03/11 *Vreke, J. (red), R.C. van Apeldoorn, T.C. Klok, C.D.M. Steuten, F.R. Veeneklaas* Economische KoSTen en Ecologisch Resultaat (EKSTER); Verslag van werkzaamheden juni 2002 – juni 2003

03/12 *Jókövi, E.M. & J. Luttik* Rood en groen; Het combineren van verstedelijking en natuur in de praktijk

03/13 *Gijsen, J.J.C., R.I. van Dam & A.H. Prins.* Natuurcompensatie; Hoe werkt het in de praktijk?

03/14 *Broekmeyer, M.E.A., F.G.W.A. Ottburg & F.H. Kistenkas.* Flora- en faunawet; Toepassing van artikel 75 in de praktijk

03/15 *Luijt,J., J.W. Kuhlman & J. Pilkes.* Agrarische grondprijzen onder stedelijke druk; stedelijke optiewaarde en agrarische gebruikswaarde afhankelijk van ligging

03/16 *Sanders, M.E., H. van Blitterswijk, H.F. Huiskes, M.N. van Wijk & A. Blankena.* Beleidsevaluatie agrarisch en particulier natuurbeheer voor de Natuurbalans 2003; waarin: particulieren in samenwerkingsverbanden met terreinbeherende organisaties

03/17 *Jellema, A & S. de Vries* Towards an indicator for recreational use of nature: modelling car-born visits to forests and nature areas (FORVISITS)

03/18 *Vries, S. de, M. Hoogerwerf & W.J. de Regt.* Beschrijving van en gevoeligheidsanalyses voor het recreatiemodel AVANAR; de bruikbaarheid van het model Afstemming Vraag Aanbod Natuur Als Recreatieruimte (AVANAR) als instrument voor MNP-doeleinden

03/19 *Sollart, K.M. m.m.v. M.A.G. Hinssen* Draaiboek Natuurbalans

03/20 *Verweij, P.J.F.M. & L. Kooistra.* Advies vervanging ElOnet door webfolders

03/21 *Reijnen, M.J.S.M., A. van Hinsberg, R.Pouwels, S. van Tol, J.Dirksen & E.A. van der Grift.* Evaluatie doelrealisatie EHS met de graadmeter Natuurwaarde. Voortgangsrapportage 2003

03/22 *Koomen, A. & T. Weijschede.* Landschap en landschapsbeleid voor de Natuurbalans 2003

03/23 *Leneman, H., A. Gaaff & J.A. Boone.* Natuurkosten; Verslag van werkzaamheden juli tot december 2003

03/24 *Geertsema, W., I.M. Bouwma, W.P. Daamen & H.A.M. Meeuwsen.* Evaluatie beleid EHS en VHR-gebieden. Achtergrondrapportage bij de Natuurbalans 2003

03/25 *Oostenbrugge, R. van, W. Geertsema & M.J.S.M. Reijnen.* Beleidswijzigingen EHS. Achtergrondrapportage bij de Natuurbalans 2003

03/26 *Langers, F & J. Vreke.* Het meten van natuurbesef. Ontwikkeling van een natuurbesefschaal voor de Nederlandse bevolking

03/27 *Willemen, J.P.M. & L. Kooistra.* Kernbestanden Natuurplanbureau. Overzicht van ruimtelijke gegevens geïnventariseerd in 2003

03/28 *Gies, E.* Bouwen op het platteland. Ontwikkeling bebouwing stedendriehoek Apeldoorn – Deventer – Zutphen 1970 – 2000

03/29 *Henkens, R.J.H.G., R. Jochem, D.A. Jonkers, J.G. de Molenaar, R. Pouwels, M.J.S.M. Reijnen , P.A.M. Visschedijk, S. de Vries.* Verkenning van het effect van recreatie op broedvogels; literatuurstudie en koppeling modellen FORVISITS en LARCH

03/30 *Gaaff, A., E.J. Bos, L. Jans, J.J. de Jong & B.Koole.* Kosteneffectiviteit; case-studies voor de Natuurbalans 2003

03/31 *Brink, J.C., K.H.M. van Bommel, J.B. Latour, S.S.H. Ligthart, T. van Rheenen & E. G. Steingröver* Kosteneffectiviteit natuurbeleid: Methodiekontwikkeling; Tussenrapportage 2003

03/32 *Turnhout, E.* Een brug over de kloof. Het Natuurplanbureau en de relatie tussen kennis en beleid

03/33 *Baveco, H.* Ecologische netwerkanalyse; een verkenning gericht op toepassingen voor het Natuurplanbureau

03/34 *Nijhof, B.S.J., J.J. de Jong, H.W.B. Bredenoord, B. de Knegt, J.J.C. Gijsen, M. P. van Veen, T. van Rheenen & S.S.H. Ligthart*. Kosteneffectiviteit natuurbeleid: Bruikbaarheid van gebiedsanalyses

03/35 *Ligthart, S.S.H. & T. van Rheenen.* Kosteneffectiviteit natuurbeleid: Integrale tussenrapportage 2003

03/36 (vervallen)

03/37 *Koeijer, T.J. de & M.J. Voskuilen.* Agrarisch natuurbeheer; Profiel deelnemers Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN)

03/38 *Rijk, P.J. & E.J. Bos.* Effecten prioriteitsverlegging Natuurbeleid van de Rijksoverheid. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2003

2004

04/01 *Houweling, H, G.H.P. Dirkx, T.J. de Koeijer, S.S.H. Ligthart & J. Wiertz. Onderbouwend onderzoek voor de Natuurplanbureau-functie van het MNP. Vraagarticulatie 2005*

04/02 *Kooistra, L., O.M. Knol, J.G. Nienhuis & A.M. Schmidt. Analyse informatievoorziening Natuurbalans*

04/03 *Gaaff, A., P.J. Rijk, M.J. Koning & W. van Veen. Uitgaven voor landbouw, natuur en infrastructuur 1990-2003. Achtergronddocument bij de Milieubalans 2004*

04/04 *Eimers, J.W. (samenstelling). Projectverslagen 2003. Programma 394 - Natuurplanbureaufunctie*

04/05 *Ottens, H.F.L. & H.J.P. Timmermans.* AVANAR; Afstemming Vraag en Aanbod Natuur als Recreatieruimte